

## РОМАН ЛОНГА У ПЕРЕКЛАДАХ СЛОВ'ЯНСЬКИМИ МОВАМИ

*Інеса Макар*

*Чернівецький національний університет*

*імені Юрія Федьковича, Україна*

*inesa\_makar@yahoo.com*

**Abstract. Longus' Novel in Slavic Translations.** *The article deals with all known Ukrainian, Russian, Czech, Polish, Serbian, Slovakian, Bulgarian, Byelorussian and Croatian translations of the ancient greek novel "Daphnis and Chloe" written at the 2<sup>nd</sup> century by Longus. In particular speech goes about the first Ukrainian translation, made by Volodymyr Derzhavin in Kharkiv 1936, about the translation of Vitaly Maslyuk, which was published at first in 1989 in a magazine „Zhovten'”, and then in 2004 in Drohobych as a separate book, and translation of Jurij Mushak, the typewritten manuscript of which is saved in the Lviv scientific library of Vasil' Stefanyk, dated 1973, and, unfortunately, is not published up to here. Marked on the value of translations for development of Ukrainian spirituality and language. The aim of the article was not in investigation quality of this or that translation by slavic languages, but basic attention was paid to the special features of original work hard for a translation on the whole.*

Починаючи з епохи пізнього Відродження і до наших днів роман Лонга „Дафніс і Хлоя” – один з кращих високохудожніх зразків пізньої грецької прози – викликає неабиякий інтерес не лише як прообраз „пасторальних романів”, а як вічноживий пам'ятник античної культури. Секрет його „довговічності” неодноразово намагалися розгадати дослідники у минулому. Актуальним це питання залишається і сьогодні.

Рафаелло Коломбані вперше опублікував грецький варіант пасторалі Лонга у Флоренції 1598 року. Твір мав назву „Пастуша повість Лонга про Дафніса і Хлою у чотирьох книгах” (Raffaello, Colombani, ed. ΛΟΓΓΟΥ ΠΟΙΜΕΝΙΚΩΝ, ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΔΑΦΝΙΝ ΚΑΙ ΧΛΟΗΝ ΒΙΒΛΙΑ ΤΕΤΤΑΡΑ, *Longi Pastoralia de Daphnide et Chloe libri quatuor*. – Florence, 1598). Проте цікавим видається той факт, що до першої публікації оригінального твору Лонга давньогрецькою, переклади роману були видані іншими мовами. Зокрема, йдеться про французький, латинський та англійський переклади роману<sup>1</sup>.

Метою нашого дослідження є загальний огляд перекладів роману Лонга

---

<sup>1</sup> Jacques, Amyot, (trans.) *Les amours pastorales de Daphnis et de Chloe, escriptes premièrement en grec par Longus, et puis traduites en françois*, Paris, 1559; Lorenzo, Gambarara, trans. *Expositorum ex Longo libri iv heroico carmine*, Rome, 1569; Angell, Daye, trans. *Daphnis and Chloe, excellently describing the weight of affection, the simplicitie of love, the purport of honest meaning, the resolution of men, and the disposition of Fate, finished in a pastorall, and interlaced with The shepherd's holidaiie*. – London, 1587.

на слов'янські мови. Перші переклади на слов'янські мови роману Лонга „Дафніс і Хлоя” були здійснені *російською мовою* Дмитром Мережковським (Санкт-Петербург, 1896), *чеською мовою* Рудольфом Кутаном (Прага, 1926), *українською мовою* Володимиром Державиним (Харків, 1936), *польською мовою* Яном Парандовським (Варшава, 1948). Пізніше були зроблені переклади *сербською мовою* Мілошем Дурічем (Белград, 1952), *словацькою мовою* Юліусом Шпанаром (Братіслава, 1963), *болгарською мовою* Богданом Богдановим (Софія, 1975), *білоруською мовою* Анатолем Клишкою (Мінськ, 1991) та ін.

Ми не ставили перед собою завдання дослідити якість того чи того перекладу слов'янськими мовами, однак звертаємо увагу на особливості оригінального твору нелегкого для перекладу в цілому, адже Лонг написав свій роман мовою вправної риторики (періоду другої софістики), дотримуючись канонів ритмічності і художності прозаїчного твору, розраховуючи на вимогливого аристократичного читача, про що свідчить витонченість словесного оформлення.

Дослідження про перші переклади роману Лонга іншими мовами написав французький дослідник Г. Далмейда у передмові до видання роману давньогрецькою і французькою мовами в Парижі 1934 року [14: 45-46]. Пізніше цю тему висвітлив американський дослідник Ф. Тод [16: 34]. Проте у цих дослідженнях немає згадки, зрозуміло, про переклади твору слов'янськими мовами.

Коли видання роману Лонга потрапило до рук німецького письменника Гете, він високо оцінив твір. „Поема остільки хороша, – говорив Гете, що в наші погані часи не можна приховати створеного нею вражіння і, перечитуючи її, все дивуєшся знову” [16: 6-7]. Уся повість пройнята особливим світлом, вона свідчить про високе мистецтво і культурність, – відзначив Гете, – „треба було б перечитувати її раз на рік, щоб повчатись на ній і знову почувати вражіння її великої краси” [16: 7].

Переклад роману *російською мовою* вперше здійснив **Дмитро Мережковський** 1896 року у Санкт-Петербурзі під назвою „*Дафнисъ и Хлоя. Древне-греческий романъ Лонгуса*” [10].

Російський перекладач називає твір Лонга поемою. На його думку, Лонг уникає натяків на епоху, коли відбуваються події поеми, навмисно, бо здається, що хоче і сам забути про свій час, можливо, тому, що це був один із тих безнадійних, задушливих і гнітючих часів, коли люди перш за все шукали в поетичній видумці насолоду забуття. „Ось чому він ніби заколихує нас, невловимо і безболісно звільняє, відриває від вічно жорстокої і кривдної дійсності і, наче чарівник, заманує, глибше і глибше втягує у зачароване коло пастушої поезії, солодкої і легкої, як сон” [10: 7]. Д. Мережковський називає у передмові до роману сильні і слабкі його частини. „Взагалі кінець – найслабша частина: поема значно б виграла, якщо б остання, четверта, книга була втрачена... Найсильніша частина поеми – та, в якій зображена нова, невідома

стародавнім грекам любов до природи” [10: 40]. Пізніше роман побачив світ у перекладі російською мовою **Сергія Кондратьєва** і неодноразово перевидавався<sup>1</sup>. Саме переклад С.Кондратьєва вважають класичним.

Переклад роману *чеською мовою* здійснив **Рудольф Кутан** (1886-1966), класичний філолог, перекладач з латини і старогрецької мови, 1926 року у Празі під назвою „Longos. Dafnis a Chloe”<sup>2</sup>. Пізніші видання Рудольфа Кутана датуються 1947 і 1976 роками<sup>3</sup>. Проте вперше чеською мовою роман Лонга побачив світ 1910 року у Празі у перекладі **Фердінанда Пелікана** (Dafnis a Chloe. Přeložil Ferdinand Pelikan. – Praha: František Adámek, 1910. – 93 s.).

Перше польське видання роману Лонга, як засвідчує Інтернет-сторінка, належить до 1925 року<sup>4</sup>, проте, на жаль, не вказано, хто був автором першого перекладу *польською мовою*. У 1948 році у Варшаві побачив світ переклад відомого польського письменника **Яна Парандовського** „Лонгус. Дафніс і Хлоя”<sup>5</sup>. Цей переклад перевидавався у Варшаві 1962 року та 1999 року, що свідчить про його якісне виконання і популярність у читачів.

У передмові до свого видання польського перекладу роману Лонга, написаній у 1948 році, Ян Парандовський дав високу оцінку автору, якого уявляв не тільки письменником, але й оратором, граматиком і вченим, який у час занепаду давньогрецької античності створив роман про справжні людські цінності. Час написання роману „Дафніс і Хлоя” (між III і V ст.) Я.Парандовський називає „часом неспокою та нестабільності”. Межі античної цивілізаціїгнулися під напором варварів з півночі. Менші міста та села безлюдніли ще з часів великої чуми, яка спустошила Римську імперію за часів Марка Аврелія, – зазначає автор передмови. В таких моментах постають в уяві письменників ідеальні образи землі та людей, що живуть у щасті та безпеці [15: 15]. Як бачимо, дуже схожі характеристики епохи, в яку написано роман Лонга, дають О. Білецький та Я. Парандовський.

Ян Парандовський високо оцінює художню майстерність Лонга. „Цей невеликий твір, – зазначає перекладач, – містить ніби скарб усієї грецької поезії” [15: 16]. Він називає останні античні твори „шкатулками, повними клейнодів краси, яка зникає – ніби якісь останні погани хотіли забрати з собою на цілу вічність те, що є найдорожче у світі” [15: 16].

<sup>1</sup> Лонг, *Дафніс и Хлоя* / Пер. С. П. Кондратьєва, Москва-Ленинград: Academia, 1935, 197 с., (Серия «Античная литература»); *Лонг. Дафніс и Хлоя*, Перевод с древнегреческого С. П. Кондратьєва. Вст. статья М.Е. Грабарь-Пассек, М.: Гослитиздат, 1957, 150 с.; Кондратьєв С., *Лонг. Дафніс и Хлоя* / С. Кондратьєв // Греческий роман, М.: Правда, 1988, с. 167-242.

<sup>2</sup> Kuthan R. Longos, *Dafnis a Chloe* / Rudolf Kuthan, Praha: Václav Petr, 1926, 94 p.

<sup>3</sup> Kuthan R. Longos. *Pastýřské příběhy Dafnida a Chloe* / Rudolf Kuthan, Praha: Evropský Literární Klub, 1947, 115 p.; Kuthan R. Longos, *Dafnis a Chloé* / Rudolf Kuthan, Praha: Supraphon, 1976, 180 p.

<sup>4</sup> [http://www.wiw.pl/kulturaantyczna/eseje/dafnis\\_01.asp](http://www.wiw.pl/kulturaantyczna/eseje/dafnis_01.asp)

<sup>5</sup> J. Parandowski, *Longus. Dafnis I Chloe*, Warszawa: Wiedza, 1948, 127 s.

Роботу Лонга над словом Ян Парандовський називає „пильною, розважливою і обережною”. „У кожному реченні видно піклування про наймиліший для вуха звук, про найстараннішу добірку означень, які можуть посилити плекання цієї наївної простоти. Звичайно тут немає мови про справжню простоту. Слова біжать як намистинки, нанизані зручно та обдуманно, підносять до незвичайних ритмів, граються у дитячий маскарад синоніми, кожен з яких має легке забарвлення дещо іншого значення” [15: 17].

Якщо б сучасні науковці, – наголошує Я.Парандовський у передмові до перекладу, – зацікавилися Лонгом хоча б не так прискіпливо, як вони працюють над кожним гекзаметром Гомера, то відкрили б „дивний світ цього письменника”, що нагадує „майстерню митців, які з різноманітних камінчиків складають мозаїку” [15: 16].

Переклад роману *сербською мовою* здійснив **Мілош Дуріч** 1952 року у Белграді<sup>1</sup>. Мілош Дуріч (1892-1967) – сербський класичний філолог, еллініст, професор університету, перекладач, редактор часопису „Жива античність” („Živa antika”) з 1953 р.<sup>2</sup>. Його перу належать переклади з класичних мов творів Гомера, Платона, Аристотеля, Есхіла, Софокла, Еврипіда, Аристофана, Плутарха, Епікура, Сенеки, Лонга, Солона, Луціана та ін.

Переклад роману *словацькою мовою* здійснив **Юліус Шпанар** відповідно 1963 року та 2004 року у Братіславі<sup>3</sup>. Юліус Шпанар (1917 – 2007) – доктор, професор, словацький класичний філолог, перекладач і педагог. Від 1951 р. працював на філософському факультеті Університету Коменського в Братіславі. 1969 р. став університетським професором. Займався античною філософією та перекладами творів античних письменників і філософів (Лукіан, Аристотель, Платон, Лонг). Є автором „Латинської граматики” і „Латинсько-словацького словника” ([http://sk.wikipedia.org/wiki/Július\\_Špaňár](http://sk.wikipedia.org/wiki/Július_Špaňár)).

Переклад роману *болгарською мовою* здійснив **Богдан Богданов** 1975 року у Софії<sup>4</sup>. Богдан Богданов (1940 р.н.) є президентом Нового болгарського університету, класичним філологом, перекладачем, професором кафедри класичної філології у Софіївському університеті із старогрецької літератури і культури. Проте вперше роман побачив світ 1918 року у болгарському перекладі автора **Кармен** у Софії (Кармен. Лонгус. Дафнис и Хлоя. – София: Хемус, 1918. – 130 с.).

<sup>1</sup> Miloš N. Đurić, *Longo. Dafnid i Hloja* / Miloš N. Đurić, Beograd: Prosveta, 1952, 127 p.; Reprint. Beograd: BIGZ, 1967, 141 p.; Reprint. Beograd: Dereta, 2001, 116 p.

<sup>2</sup> [http://sh.wikipedia.org/wiki/Miloš\\_Đurić](http://sh.wikipedia.org/wiki/Miloš_Đurić)

<sup>3</sup> Špaňar J., *Longos. Dafnis a Chloe* / Július Špaňar, Bratislava: Slovenské vud-vo krásnej literatúry, 1963, 179 s.; Július Špaňar, *Longos. Dafnis a Chloe* / Július Špaňar, Bratislava: Nestor, 2004, 170 p.

<sup>4</sup> Богданов Б., Лонг, *Дафнис и Хлоя. Псевдо-Калистен, Животът на Александър Македонски. Лукиан, Истинска история*, превод от старогръцки и бележки, кн.: Антични романи. НК / Богдан Богданов, София, 1975, с. 17-216 и с. 485-503 (2 изд. 1976, с. 17-216 и с. 485-503, 3 изд. 1981, с. 15-186 и с. 417-433, 4 изд. Лонг, *Дафнис и Хлоя*, в кн.: Три антични романа, НК, София, 1987, с. 79-151, с. 204-209).

Переклад роману *білоруською мовою* здійснив **Анатоль Клишка** (1935 р.н.) 1991 року у Мінську під назвою „Лонг. Пастушая гісторыя пра Дафніса і Хлою”<sup>1</sup>.

Переклад роману *хорватською мовою* здійснив **Антун Славко Каленіч** 1993 року у Загребі (Longus. Dafnis i Hloa: lezbijski pastirski roman u četiri knjige / Longo; sa starogrčkoga preveo Antun Slavko Kalenić. – Zagreb: August Cesarec, 1993. – 166 s.). Проте вперше роман Лонга у хорватському перекладі невідомого автора побачив світ 1939 року (Longo. Dafnis i Kloe: ljubavne zgone sa otoka Lesbosa. – Zagreb: Vinoza, 1939. – 79 p.).

Справа доведення скарбів світової культури, що є однією з фундаментальних для будь-якої культурної нації, була проголошена в Україні однією з пріоритетних у 20-30-х рр. ХХ ст. Українські видавництва докладали максимум зусиль для реалізації цієї справи, і багато видань світової літературної класики, найвизначніших творів різних спрямувань побачили світ у цей період у добрих перекладах.

У 20-30-ті рр. ХХ ст. в Україні з’явився новий літературний напрям *неокласицизм*, який сповідував незнищенність античної літератури як вічного джерела духовності для світової культури. Саме на цей період припадає і перший переклад давньогрецького роману Лонга „Дафніс і Хлоя” *українською мовою*. Цей переклад під назвою „Лонг. Пастуша повість про Дафніса і Хлою” був здійснений **Володимиром Державиним** і виданий у Харкові 1936 року<sup>2</sup> та перевиданий через 70 років, у 2006 році, в Харкові зусиллями І. Журавльової, О. Сучалкіна та О. Узбек у збірці репринтних видань українських перекладів творів давньогрецької літератури „Любов до грецьких муз...” [9]. Передмову до видання написав *Олександр Білецький*. Автори передмови збірки „Любов до грецьких муз...” зазначають, що дійсно „ім’я знаного літературознавця та критика довгі роки було забуте в Україні” і повернулося лише останніми десятиліттями [9: 30].

Що ж послужило передумовою появи першого українського перекладу давньогрецького роману „Дафніс і Хлоя” Лонга, цього „загадкового автора, невідомо коли написаного твору”? „Яку цінність для нас може мати ця давня повість?”, – запитує у передмові й О.І.Білецький. Відповідь на це питання подано непрямо – в посиланні на висловлювання французької письменниці ХІХ ст. Жорж Санд, яка, говорячи про історію створення пастушої повісті Лонга, що здавалася такою далекою від дійсності, відзначає її актуальність як у часи французької революції, так і в інші „смутні періоди” історії. Письменниця

<sup>1</sup> Лонг, *Пастушая гісторыя пра Дафніса і Хлою*: раман; пераклад са старажытнагрэцкай мовы, прадмова і каметнарыі Анатоля Клышкі. Апулей. Метамарфозы, ці Залаты Асел: раман; пераклад з лацінскай мовы, прадмова і коментарыі Пятра Бітэля, Мінск: Мастацкая літаратура, 1991, 284 с. – (Серыя „Скарбы сусветнай літаратуры”).

<sup>2</sup> В. Державин, *Лонг. Пастуша повість про Дафніса і Хлою*, Харків: Державне літературне видавництво, 1936, 147 с.

говорить про призначення художника слова взагалі: „Художник, що є тільки відблиском і лупою свого покоління, відчуває владну потребу одвернутись від дійсності і потішити уяву, перенестись до ідеалу спокою, невинності і мрій... В епоху, коли люди забувають одне одного, ненавидять, – місія художника славити лагідність, довірливість, дружбу, нагадувати огрубілим або тим, хто загубив мужність, що чисті натури, ніжні почуття, споконвічна рівність ще існують у світі або можуть існувати [виділено нами – І.М.]. Прямі натяки на сучасне лихо, заклик до хвилюючих пристрастів – це не шлях до порятунку: потрібніша тиха пісня, звук сільської сопілки, казка, яка заколисує малят без страху, без мук – чим видовище реальних нещасть, ще хмуріших і різкіших під покривалом літературної вигадки” [1: 14]. Так О.І. Білецький, по суті, за аналогією до далеких часів минулого схарактеризував 30-ті рр. ХХ ст. в українській історії.

Чи не в цьому і розгадка „вічності” тихої повісті, пасторальної розповіді про вічні і справжні людські цінності, якими є спокійна праця, любов до природи і всього оточуючого світу, віра у надчудесне і, безперечно, возвеличення кохання.

Переклад українською мовою пастушої повісті Лонга у важкі для України часи, коли життя людини взагалі обезцінилося, мав, як нам видається, нагадати всім про ці загальнолюдські цінності, про призначення людини на землі. Саме в „шумні революційні епохи, в періоди пристрасного заперечення й відцурання” [1: 15] з’являлися подібні твори, як наприклад, і сама давньогрецька ідилія Лонга. Дослідники античної літератури припускають, що роман Лонга з’явився в кінці II ст.н.е., період, означений назвою „епоха великої смути”, коли внутрішні суперечності „роздирали організм античної формації” і фактично готували її руйнацію [1: 16-17]. Завершуючи передмову до „Пастушої повісті про Дафніса і Хлою”, перекладену В.Державиним, О.І. Білецький ще раз наголошує на важливості античної культури, говорить про „велетенську творчу міць грецького мистецтва, яке, навіть занепадаючи, здібне було творити такі довговічні твори” [1: 22].

Проте у наш час українські переклади 20-30-х рр. ХХ ст. стали бібліографічною рідкістю. Професор Р. Зорівчак з цього приводу зазначає: „Оскільки історія розпорядилася так жорстоко, що українська мова і література – головні чинники формування нації в умовах бездержавності – майже ніколи не мали нормальних умов для розвитку, перекладна література у нашому культурному житті, починаючи від княжої доби, відіграла надзвичайно важливу роль і як виховний засіб, і як засіб самовираження нації, розвитку української мови та поетики” [4: 7].

Друге україномовне видання роману Лонга з’явилося в перекладі Віталія Маслюка у 1989 р. в журналі „Жовтень” (№ 10). Віталія Маслюка вважають зачинателем якісно нової галузі класичної філології в Україні [13: 158]. Він говорив, що зрозуміти, відчути іншу епоху, а особливо таку віддалену, як античність, неможливо без досконалого ознайомлення із специфікою мислення

тогочасних людей, без пізнання їхніх цінностей, радощів і болю. Ці почуття і цінності не чужі українцям і легко передаються українською мовою.

Поява перекладу роману Лонга „Дафніс і Хлоя” у 1989 році у перекладі В.Маслюка був пов’язаний з закінченням епохи тоталітаризму і поверненням до національних цінностей. 70-80-ті рр. в Україні були періодом суцільної русифікації. Тому твір давньогрецького автора, який постав перед читачем „завдяки зусиллям перекладача В.П. Маслюка у чудових шатах українського слова”, відіграв надзвичайно важливу роль, привернувши увагу українців до „вічної юності першоджерел” [6: 69]. Як зазначає автор післямови до вміщеного у часописі перекладу „Дафніса і Хлої” Д.Коваль, тепер у кожного з’явилася можливість зануритися до непідробного чару цього твору, написаного понад дві тисячі років тому. „Це ніби у спекотний день припасти до джерела з холодною і цілющою водою”, адже роман „Дафніс і Хлоя – „це незамулене і вічне першоджерело світової романістики” [6: 69]. Автор післямови високо оцінює художність античного роману Лонга про кохання, цю всепоглинаючу силу прекрасного людського почуття.

Окремою книгою античний роман Лонга „Дафніс і Хлоя” у перекладі В.Маслюка разом із твором Харитона „Херей і Калліроя” вийшов у Дрогобичі 2004 року<sup>1</sup>. Автор вступної статті *Мирон Борецький* називає роман Лонга „найбільш популярним в античності і в пізніші часи” [2: 11], що вирізняється серед інших самобутністю. „Тож не дивно, – пише він, – що роман „Дафніс і Хлоя” став одним з найбільш оригінальних і високохудожніх творів античної прози взагалі і грецької літератури зокрема” [2: 11]. Правда, М. Борецький припускається однієї неточності, вважаючи, що переклад, здійснений В. Маслюком, є „першим опублікованим в Україні перекладом”. Як ми уже зазначали, перший переклад твору Лонга належить перу В. Державина (Харків, 1936).

Переклад роману „Дафніс і Хлоя” В. Маслюка високо оцінений українською громадськістю. М.Борецький зазначає, що перекладачеві вдалося майстерно відтворити вишуканою українською мовою самобутній стиль Лонга [2: 16].

Існує ще й третій, досі не опублікований переклад роману Лонга, здійснений *Юрієм Мушаком*, який зберігається в архівному фонді Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника. Відділ рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника налічує 5000 аркушів Ю. Мушака, серед них переклад роману Лонга „Дафніс і Хлоя” займає 81 аркуш<sup>2</sup>.

Активна перекладацько-дослідницька діяльність Ю. Мушака припала на період не дуже сприятливий для освоєння античної спадщини. Однак йому вдалося зробити порівняно багато. На початку 60-х років Й. Кобів, звітуючи

<sup>1</sup> *Античний роман. Лонг. Дафніс і Хлоя. Харитон. Херей і Калліроя* / Ред. кол.: Мирон Борецький (голова) та ін., Дрогобич: Коло, 2004, 192 с.

<sup>2</sup> *Мушак Юрій Федорович* // Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів, Ф. 69, 5000 арк.

про напрацювання та майбутні плани кафедри, згадує і перекладацьку діяльність Ю. Мушака, який надрукував перший в українській літературі повний переклад байок Езопа. Сподівався Ю. Мушак на опублікування перекладів трагедій Евріпіда, комедій Плавта, „Героїнь” Овідія і античного роману Лонга „Дафніс і Хлоя”, так само і філософських трактатів Аристотеля, Секста Емпірика, Ціцерона та інших [5: 150-151].

Збережені в архіві Ю. Мушака рукописи свідчать про те, що працю над вдосконаленням перекладу роману „Дафніс і Хлоя” автор не припиняв аж до 1973 року [11]. Очевидно, в цьому році переклад був підготовлений остаточно для передачі до видавництва. Титульна сторінка машинопису повідомляє, що переклад здійснено з грецької у Львові 1973 р. за виданням „Longus Pastorales (Daphnis et Chloe), par Georges Dalmeyda” (Paris, 1934). Перше, що відразу впадає око, це сама назва роману Лонга у перекладі Ю.Мушака – „*Дафнід і Хлоя*”, видрукувана на титульній сторінці машинописного перекладу роману. Перекладач, як на нас, найточніше транслітерував з давньогрецької мови імена персонажів (ὁ Δάφνις, Ἴδος – *Дафнід* (замість *Дафніс*), ὁ Λάμπρις, Ἴδος – *Лампід* (замість *Лампіс*), ὁ Χρόμις, Ἴδος – *Хромід* (замість *Хроміс*), ὁ Δρύας, Ὑτος – *Дріант* (замість *Дріас*) та ін.).

Цікаво, що Ю. Мушак додав до тексту виписаний з роману перелік дійових осіб, подібно до драматичного твору. Він називає 24 особи, даючи їм коротку характеристику, з якої випливає передусім їхня соціальна стратифікація. Зрозуміло, що Дафніс (в інтерпретації перекладача – Дафнід) і Хлоя не мають соціального статусу, оскільки вони були спочатку сиротами, а пізніше виявилися дітьми заможних батьків. Проте інші герої охарактеризовано так: *пастухи* (Доркон, Лампід, Філет), *селянин* (Хромід), *раби* Діонісофана (Евдром, Софросіна, Мегакл), *паразит* Астіла (Гнафон), *головнокомандуючі військом* (Бріаксід, Гіппас) та ін.

Зберігаючи змістову основу уривку, перекладачі структурують текст кожен по-своєму. Кожен із них стоїть на тих позиціях, що переклад давньогрецького автора має певне історико-пізнавальне значення для літератури і перекладознавства. Крім того, у названих перекладах помітні певні тенденції, постулати, які сповідує і яких дотримується кожен з перекладачів. Найбільш наближеним до оригіналу вважаємо переклад Володимира Державина. Автор намагається якнайточніше передати не тільки лексичний склад тексту, але й зберегти синтаксичний лад, порядок слів, що створює особливу ритміку твору. У перекладі дотримано виділення давньогрецьких колонів, глав, названо вступ „прологом”. Кредо В. Державина як перекладача, на нашу думку, – донести до українського читача дух античної епохи і зберегти дух давньогрецької мови з її особливими поворотами думки (цьому слугують і довгі речення, і порядок слів, і складні слова-композиції тощо).



Перекладацьке кредо В. Маслюка – показати естетично-художні можливості української мови, здатні передати найтонші почуття і настрої оригінального тексту. На нашу думку, переклад В. Маслюка найбільш художній, написаний чудовою, чистою українською мовою, короткими реченнями, необтяженими відокремленими зворотами, наближений до норм сучасної літературної мови. Проте ця правильність настільки досконала, що перекладачу довелося випустити зі свого перекладу навіть декілька глав з відвертим, хоч і не вульгарним, еротичним елементом (маємо на увазі 13, 14, 18 (другу половину) і 19 глави у III-й книзі та 12 главу у IV книзі); упустити чи скоротити речення з дещо грубим стилістичним колоритом (2,39) (Див.: O. Schönberger, *Longos. Hirtengeschichten von Daphnis und Chloe. Griechisch und deutsch*, Berlin: Akademie-Verlag, 1973, 215 s.).

Заслуговує на увагу і переклад Юрія Мушака. У ньому можемо спостерегти деякі риси, характерні західноукраїнському варіанту української літературної мови. Крім того, у тексті перекладу Ю. Мушака фіксуємо слова-діалектизми. Цим перекладач намагався зробити переклад ближчим до „простих людей”, до розмовного мовлення, показавши, що роман давньогрецького письменника Лонга розповідає про речі, близькі до сьогодення, про таких же простих людей, як і українці, з їхніми почуттями, турботами, цінностями.

Кредом Ю. Мушака як перекладача було „вчування в живу мову” та „мовні спроможності” автора. Майстерність досягається тоді, коли переклад „повний багатства кольорів та хвилюючих життя барвних тонів”, – писав він [8]. Перекладач намагався зберегти якнайповніше образність, підбір голосних та приголосних, слів та зворотів, гармонійне поєднання рядків, звукопис.

Питання про мову перекладів Ю. Мушака викликало і викликає багато дискусій: „покоління Юрія Федоровича, кажучи по-сучасному, мало проблеми з рідною мовою”, – зазначив сучасний письменник і перекладач А. Содомора [12: 119]. Проте, цьому явищу є історичне пояснення. „Досить бодай побіжно ознайомитися з історією Галичини, мовною ситуацією на її теренах, аби зрозуміти, звідки ті проблеми”, – пояснює А. Содомора. – „Відсутність своєї держави, діалектне розмаїття, вплив іноземних мов, зокрема, польської, німецької, згодом, найвідчутніший, – російської” [12: 119].

Загалом же усі переклади роману Лонга „Дафніс і Хлоя” українською мовою унікальні, по-своєму доповнюють і навіть „підправляють” один одного, даючи читачам можливість якнайближче відчутти мову оригіналу. Переклад тим і відрізняється від оригіналу, що оригінал незмінний, а „єдиноможливого перекладу не буває, як не буває, скажімо, єдиного виконання музичного твору” [7: 17]. Кожен перекладач, – як зазначає один з кращих українських майстрів перекладу Григорій Кочур, – насичує інтерпретацію власними своєрідними рисами і „наявність дуже доброго, бездоганного, здавалося б, перекладу не буває межею, що спиняє інших”

[7: 17]. Таке явище Г. Кочур називає „розкішно, яку можна собі дозволити тоді, коли зроблено основне, коли той чи інший твір існує принаймні в одному перекладі, з яким би не соромно було показатися між люди” [7: 17]. Без сумніву, коли мова йде про найскладніші та „найвершинніші” світові твори, для розвиненої культури є просто необхідним мати такі твори в кількох перекладах.

Отже, короткий огляд слов'янських перекладів давньогрецького роману Лонга „Дафніс і Хлоя” показав передусім привабливість оригінального твору, самобутність, що поставила його в ряд „вічних” і „найвершинніших” у світі. Невеликий за розміром твір Лонга умістив у собі ті непересічні людські цінності, які непадвладні часові, не прив'язані до конкретного місця чи суспільного устрою. Він наповнений красою і світлом, які дарують людям радість. Сподіваємося, що роман невдовзі побачить світ у нових слов'янських перекладах, які в свою чергу привернуть увагу дослідників – літературознавців і лінгвістів.

### Література

1. Білецький О.І., *До історії „Дафніса і Хлої”* / О. І. Білецький // Лонг. Пастуша повість про Дафніса і Хлою, Харків: Державне літературне видавництво, 1936, с. 5-22.
2. Борецький М., *Пізній грецький роман: „Дафніс і Хлоя” Лонга та „Херей і Калліроя” Харитона* / М. Борецький // Античний роман. Лонг. Дафніс і Хлоя. Харитон. Херей і Калліроя. / [ред. кол.: Мирон Борецький (голова) та ін.], Дрогобич: Коло, 2004, с. 6-16.
3. Державин В., *Лонг. Пастуша повість про Дафніса і Хлою* / В. Державин, Харків: Державне літературне видавництво, 1936, 147 с.
4. Зорівчак Р., *У духовно-культурному полі Григорія Кочура* / Р. Зорівчак // Григорій Кочур: бібліограф. покажч., у 2 ч., Ч.1. / [уклад. Г.Домбровська, З.Домбровська; наук. ред., авт.передм. Р. Зорівчак], 2-ге вид., доопрац. і доповн., Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006, с. 5-59.
5. Кобів Й., *На кафедрі класичної філології Львівського держуніверситету* / Й. Кобів // Радянське літературознавство, 1961, № 6, с. 150-151.
6. Коваль Д., *Вічна юність періоджерел* / Дзвінка Коваль // Жовтень, 1989, № 10, с. 68-69.
7. Кочур Г., *Майстри перекладу* / Григорій Кочур // Всесвіт, 1966, № 4, с. 17-25.
8. ЛНБ. ВР., Ф.69, Спр. 11, Арк. 3.
9. „Любов до грецьких муз...”: зб. укр. перекладів давньогр. творів / передм. І. Журавльової, О. Сучалкіна, О. Узбек, Харків: Майдан, 2006, 304 с.
10. Мережковский Д., *Дафнисъ и Хлоя. Древне-греческий романъ Лонгуса* / Дмитрий Мережковский, С.-Петербургъ: Изд-ніе М.М. Ледерле, 1896, 160 с.
11. *Мушак Юрій Федорович* // Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів, Ф. 69, 5000 арк.
12. Содомора А., *Пантомімою слова* / Андрій Содомора // Лініями долі: Літературні портрети, Львів, 2003, с. 99-127.

13. Трофимук М., *Учитель, поет, громадянин* / М. Трофимук // Дзвін, 1990, № 5, с. 158-159.
14. Dalmeyda G., *Longus Pastorales (Daphnis et Chloé)* / Georges Dalmeyda, Paris, 1934, 114 s.
15. Parandowski J., *Słowo wstępne* // Longus. Dafnis i Chloe / Jan Parandowski., Warszawa: Wiedza, 1948.
16. Todd F.A., *Some Ancient Novels (Leucippe and Clitophon, Daphnis and Chloe, The Satiricon, The Golden Ass)* / F.A. Todd, New York: Books for libraries Press Freeport, 1968, 144 p.